

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

מלכים א' פרקים כ"א - כ"ב

סיפור רצח נבות, מהסיפורים המזעזעים במקרא, מתאר תהליך של שחיתות שלטונית המדרדרת לרצח נורא. ברגע השפל של הסיפור שב אליהו לתמונה ומוכיח - הפעם במישור מוסרי - את אחאב העומד לרשת את כרם נבות. תוכחתו של אליהו מסתכמת בשלוש מילים נוקבות עד תהום: 'הרצחת וגם ירשת'. בפרק כ"ב אנו שבים אל המערכה השלישית נגד ארם, המהווה המשך לשתי המערכות בפרק כ'. אלא שהפעם מתעמת מיכיהו נביא ה' עם נביאי הבעל, ומנבא על הפסד במלחמה ועל מות אחאב, וכך מתגשמת נבואת הפורענות על מות אחאב.

"וַיִּקְרָאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים" < בקיאות

פרק כ"א

1 המשא ומתן בין אחאב לנבואה מתואר שלוש פעמים: תחילה באופן אובייקטיבי (ב-ג), אחר כך מנקודת מבטו של אחאב (ד), ולבסוף בדיווחו של אחאב לאיזבל אשתו (ו). בין התיאורים השונים יש כמה הבדלים הפותחים פתח להבנת מניעי הדמויות בסיפור. עימדו על ההשמטות, ההוספות, וחילופי הסדר, ונסו לבאר את סיבתם. חישבו - כיצד מצטיירים היחסים בין אחאב לאיזבל, ומה ההבדל בתפיסת המלוכה שלהם?

2 א) את רצח נבות, מתכננת איזבל בקור רוח. עקבו אחר שלבי התוכנית (ח-י), וחשבו מה תפקידו של כל פרט בה? (מדוע השתמשה איזבל בחותמו של אחאב? מדוע קבעה צום ולשם מה הושיבה את נבות בראש העם? מדוע טפלה עליו דווקא האשמה זו?) עיינו גם בדברי רש"י ורד"ק: **רש"י**: 'קראו צום - וביום צום דרכם לבדוק בעבירות שבידם'.

רד"ק: 'ומפני זה אמרה איזבל שיעידו העדים כי בירך נבות אלקים ומלך, כי אילו יאמרו בירך אלקים לבדו היה דינו מסור לבית דין ויהיו נכסיו ליורשים, וכשאמרו קלל המלך נתחייב מיתה למלך ונכסיו למלך. אם כן למה הוצרך לומר אלקים? לא אמרו אלקים אלא להגדיל הקצף עליו'.

ב) מה מידת אחריותו של אחאב למעשה הרצח? התמקדו בכ"א, ז-ח; כ"א, טו-טז.

3 א) הנבואה לאחאב (יט) נחלקת לשניים: החטא ועונשו. מה החומרה היתרה במעשה אחאב? היעזרו בדברי המצודות: 'היתכן שרצחת את נבות כאויב וגם ירשת אותו כקרוב?'

ב) לאחר נבואה זו מגיב אחאב, ואליהו שב ומנבא נבואה נוספת. אילו דברים נוספו בנבואה זו על הנבואה הקודמת (כ-כד), ולאיזה חטא היא נקשרת?

פרק כ"ב

- 4 במרכז פרקנו ניצבת דמותו של אחאב, על אורותיה וצלליה. עקבו אחר יחסו של אחאב לנביא ולנבואה לאורך הסיפור. ועמדו על המתח הפנימי המתגלה בו: תגובותיו להצעות יהושפט (ה-ט), תגובתו לנבואת מיכיהו הראשונה (טז) - שימו לב לניגוד המפתיע בין תגובתו לבין דברי שליחו למיכיהו (יג). תגובתו השנייה לנבואת מיכיהו מכילה מתח פנימי בין שני חלקיה: יחסו למיכיהו מחד (כו-כז), ותחבולתו לקראת הקרב מאידך (ל).
- 5 (א) המראה הנבואי שמתאר מיכיהו (יט-כב) מקביל לתמונת המלכים המתוארת בכ"ב, עימדו על הדמיון ביניהם וחישובו - מה היחס בין שני המראות ומה הוא מלמד על אחאב ונביאיו? (ב) בנבואת מיכיהו יש סתירה פנימית: אם תכנית האלהית היא להטעות את אחאב באמצעות נביאי השקר, כיצד מתיר לעצמו מיכיהו לגלות את סודו של ה' לאחאב ובכך להסתכן בהפרתו? שימו לב למילים 'לכן שמע דבר ה' שמקדים מיכיהו לנבואתו (יט), המלמדות שעשה זאת בציווי ה'. מה ניתן ללמוד מכאן על אופיה של הגזרה האלהית מול הבחירה האנושית? מה תכליתה של ההתחפשות במלחמה (ל), ומדוע לא צלחה בסופו של דבר? עיינו גם בדברי יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים: 'ואחאב ויהושפט הסכימו ביניהם שאחאב יפשוט את בגד המלכות שלו ומלך ירושלים יעמוד במערכה (במקומו) לבוש בגדו של אחאב כדי להערים על דברי הנבואה של מיכיהו. אולם הגורל השיג את אחאב גם בלי בגד (מלכות)'. סיפורנו מקביל לסיפור מות שאול (שמ"א פרקים כ"ח, לא). גם שם קיבל המלך מראש ידיעה על הפסדו ומותו בקרב, ואף על פי כן יצא להילחם. כמו כן, בשני המקרים השתמש המלך בתחפושת. מה ההבדל היסודי שבין יציאת שאול לקרב ליציאת אחאב לקרב? התייחסו למניע ליציאה למלחמה ולמימד קבלת הדין בשני המעשים.
- 6 (א) השוו את תיאור מות אחאב (כ"ב, לח) לנבואת אליהו (כ"א, יט). האם הנבואה אכן התקיימה כפשוטה? עיינו גם בדברי הרלב"ג. **רלב"ג:** 'ידמה שלולי כי נכנע אחאב מפני השם היה מת על יד יהוא בחלקת נבות הזירעאלי ושם ילקקו הכלבים דמו. אך מפני שנכנע אחאב מפני השם יתברך האריך השם יתברך הרעה הזאת עד ימי בנו ובו נתקיים כל היעוד הרע. ועם כל זה הנה מפני ששלח בן הדד בשלום היתה נפשו (תחת נפשו) ונהרג ברמות גלעד ושם לקקו הכלבים את דמו שנשטף מן הרכב'. (ב) בהמשך לפירושו של רלב"ג, עיינו ב- כ"ב, לה. מה הזכות הנוספת העומדת לאחאב וכיצד היא נקשרת להקלה בעונשו? היעזרו בדברי יוסף בן מתתיהו: 'אולם אחאב החליט שלא להודיע לצבא מה שקרהו שמא ינוס מן המערכה וציוה את רכבו להפנות את המרכבה ולהוציאה מן הקרב כי נפצע פצע קשה ואנוש. והמלך עמד תוך יסורים במרכבתו עד בוא השמש ומת לאחר שטף דם'.
- 7 (א) השוו את תיאור מות אחאב (כ"ב, לח) לנבואת אליהו (כ"א, יט). האם הנבואה אכן התקיימה כפשוטה? עיינו גם בדברי הרלב"ג.
- 8 **רלב"ג:** 'ידמה שלולי כי נכנע אחאב מפני השם היה מת על יד יהוא בחלקת נבות הזירעאלי ושם ילקקו הכלבים דמו. אך מפני שנכנע אחאב מפני השם יתברך האריך השם יתברך הרעה הזאת עד ימי בנו ובו נתקיים כל היעוד הרע. ועם כל זה הנה מפני ששלח בן הדד בשלום היתה נפשו (תחת נפשו) ונהרג ברמות גלעד ושם לקקו הכלבים את דמו שנשטף מן הרכב'.

"וַיְבִינּוּ בַּמֶּלֶךְ א" < הרחבה

סיפור כרם נבות מעמת באופן חריף את מעמדו הכל יכול של המלך אל מול צו המוסר האלהי שבפי הנביא. סיפור זה הפך למקור מרכזי לבחינת גבולות השלטון, ולקביעת נורמות מוסריות, עד ימינו. נעקוב אחר העקרונות המדיניים שנלמדו ממנו: בעלי התוספות (סנהדרין כ, ד"ה מלך) עוררו את הבעיה ביחס לדברי שמואל במסכת סנהדרין 'אמר רב יהודה, אמר שמואל: כל האמור בפרשת המלך מלך מותר בו: תימה, למה נענש אחאב על נבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו? ...ויש לומר דפרשת המלך כתיב (שמואל א', ח) 'יקח ונתן לעבדיו'- ולא לעצמו.

מכון חורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Renner Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perk.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

פתרון אחר עולה מדברי הרמב"ם ביחס לכוחו של המלך (הלכות גזילה ואבידה ה,ג-ד):
'...כללו של דבר כל דין שיחקוק אותו המלך לכל ולא יהיה לאדם אחד בפני עצמו אינו גזל. וכל
שיקח מאיש זה בלבד, שלא כדת הידועה לכל אלא חמס את זה, הרי זה גזל.'

הרמב"ם מחדש בדבריו עיקרון יסוד נוסף: הדין חייב להיות אחיד, ואל לו להפלות בין חלק אחד
של התושבים לחלק אחר. אם הדין מפלה לרעה חלק מהציבור, כי אז נפגם הדין באי-חוקיות,
וניטל ממנו התוקף המחייב כ"דינא דמלכותא" (נ' רקובר, דינא דמלכותא דינא וגדריו) ומסתבר
שגם עיקרון זה, שהוא אבן יסוד במשפט המודרני, למד הרמב"ם מסיפור נבות.

מעניינים בהקשר זה דברי הרד"ק בפרקנו המסיק ממנו על מעמד המלוכה בישראל בתקופת
אחאב ומגבלותיה:

'יש לשאול כיון שהשרים והסגנים ידעו הדבר כי שקר היה למה היו צריכין לכל זה? יהרגוהו
במצות איזבל בלא עדות ובלא דבר! התשובה כי זקני העיר והשרים היו מעטין, וידם היה
במעל עם איזבל, כי אילו רצו הזקנים לגלות הדבר לעם לא היו מניחים להרגו בחנם כל שכן
הקרובים שהיו לנבות בעיר. ואילו רצתה איזבל להרגו בלא משפט לא היה כח בידה כי אף
לגזול הכרם לא היה לה כח כי אחאב ואיזבל אף על פי שהיו רשעים לשמים לעבוד עבודת
גילולים. אבל אם היו הורגין וגוזלין שלא במשפט, היו ישראל מורדין בו, כי לא היו מניחין מלך
עליהם אם לא יעמיד ארץ במשפט.'

ניתן להוסיף על דברי הרד"ק, שתפיסת המלוכה בישראל ניכרת גם משיחתם של איזבל ואחאב.
משהושבה בקשתו של אחאב ריקם לא היה לו אלא לשוב לביתו סר וזעף, ולא העלה על דעתו
לעשות דבר בנידון. לעומת זאת, כאשר איזבל שומעת זאת היא מתריסה בפניו: 'אתה עתה תעשה
מלוכה על ישראל! אחאב למרות רשעותו הכיר במגבלות היסודיות של המלך בישראל, אולם
איזבל, בת מלך צור עובדת האלילים, סבורה שאין זו דרכו של מלך, וכי למלך 'אמיתי' אין כל
מעצור מוסרי או חוקי להשיג את רצונו ומאוייו. יתכן ששורש ההבדל נעוץ בזיהוי הרווח אצל
עובדי האלילים בין המלך לאלקים, המעמיד את המלך בדרגת יוצר החוק ומקור סמכותו, ומציב
אותו מעליו, זאת לעומת התפיסה העולה מן המקרא (בייחוד מפרשת המלך בדברים י"ז,ד-כ),
שהמלך כפוף לסמכותו ולמצוותיו של אלקים 'לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוּ מֵאֲחִיו וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין
וּשְׂמֹאל לְמַעַן יֵאָרֶיךָ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבְנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל'. (ראו: ' ברמן, כל יחיד הוא מלך,
תכלת 26 (תשס"ז))

חזק חזק ונתחזק!

שרידי ארמון אחאב
בשומרון

עוד על המימצאים
הארכיאולוגים בשומרון,
חפשו: שומרון-סבסטיה
בירת ממלכת ישראל

מתן ומתן

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Renner Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

02-5944555 • טל': perek.matan@gmail.com

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים